

Obědy zdarma v předškolním a základním vzdělávání

Stručné shrnutí analýzy realizované společností Median s.r.o. pro Nadaci Open Society Fund Praha
30. 8. 2017

Hlavní zjištění:

- 70 % oslovených mateřských škol, které chudým dětem dotují stravné, potvrzují u těchto dětí znatelné zlepšení docházky a také zlepšení jejich výsledků (dle 60 % respondentů). 37 % z nich pak zaznamenalo po zavedení možnosti dotace stravného zvýšení počtu chudších dětí ve školce. Pozorovaným efektem těchto opatření je i zlepšení vzájemné spolupráce mezi rodiči těchto dětí a školou.
- 71 % veřejnosti zastává názor, že jejich kraj by se do programu MPSV na dotování obědů a stravného nejchudším dětem zapojit měl.
- V krajích s největším počtem sociálně vyloučených lokalit je podpora programu veřejností nadprůměrná.
- Do výzvy programu MPSV je možné zapojit se do konce října tohoto roku. Do programu se doposud nezapojilo 6 krajů.

Kontext:

Nadace OSF se dlouhodobě zabývá včasnou péčí a přístupem romských dětí k předškolnímu vzdělávání. Naše zkušenosti ukazují, že pravidelná docházka dětí ze sociálně vyloučeného prostředí do předškolního zařízení pozitivně ovlivňuje jejich výsledky v dalším vzdělávání a také jejich následné zapojení na trhu práce. Tuto skutečnost potvrzují mnohé odborné studie, z českého prostředí například analýza vzdělanostních drah romských žáků z roku 2009 provedená společností GAC. Tato studie vzdělávací úspěšnosti českých romských dětí uvádí, že nějaké formy jednoletého předškolního přípravného vzdělávání (v mateřské škole nebo v přípravných třídách základních škol) se účastní přibližně 48 % romských dětí, což je ve srovnání s 90% účastí dětí z většinové populace alarmující údaj.

Docházku dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí do mateřských škol ovlivňuje řada faktorů, např. blízkost a kapacita školek či důvěra a spolupráce školek a rodičů. Jako nejvýznamnější bariéra pro účast dětí ze sociálně vyloučených lokalit se však uvádí bariéra finanční. Náklady spojené se stravným jsou častým důvodem, proč rodiče z chudých rodin děti do školek neposílají. Nehrazení stravného zároveň bývá příčinou ukončení docházky dítěte do MŠ. Od září 2017, kdy bude zavedena jednoletá povinná předškolní docházka, školky již nebudou moci dítě pro neplacení stravného vyloučit, ale prostředky budou moci následně vymáhat občansko-právní cestou, případně se obrátit na OSPOD.

Problematika se však netýká pouze chudých rodin žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Podle Eurostatu žije cca 20 % českých dětí v ohrožení příjmovou chudobou či sociálním vyloučením. Hrazení stravného v mateřských školách by představovalo cílenou podporu přibližně pro 70 000 dětí, které již mateřské školy navštěvují, a tisíce dětí z nejnižších socioekonomických skupin společnosti, které do mateřských škol nedochází.

V současné době existují v ČR dva souběžné programy, které problematiku stravného v MŠ a obědů v ZŠ řeší. Operační program MPSV poskytuje stravné zdarma dětem z mateřských a základních škol. Podmínkou je hmotná nouze jejich rodin trvající minimálně 3 měsíce. Program je financován ze zdrojů FEAD (Fond evropské pomoci nejchudším rodinám) a poběží do roku 2020. Druhý program, dotační program MŠMT, poskytuje obědy zdarma dětem pouze na základních školách. Podmínky nároku na oběd zdarma nejsou striktně dané – záleží na

podmínkách NNO, přes které financování probíhá. Finance uvolňuje ze svého rozpočtu MŠMT, celý program je však závislý na politické vůli vedení MŠMT.

V programu MPSV musí být žadatelem projektu kraj a partnery pak příslušné školy a školky, jejich zapojení musí navíc schválit zřizovatel. Mezi výzvou programu a konečnou pomocí konkrétnímu dítěti stojí tedy řada aktérů, kteří mohou podpoře bránit či ji znemožnit. Doposud byly do programu MPSV zapojeny pouze 4 kraje, přičemž chyběly ty s nejvyšším počtem obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Pro školní rok 2017/2018 se přidaly další 4, zbylých 6 však nikoliv (viz tabulka 1).

Výstupy analýzy:

Jako jeden z hlavních důvodů, které kraje nezapojené do programu MPSV pro své rozhodnutí uvádějí, je příliš velká administrativní zátěž, již zapojené kraje však podle předkládané studie žádnou mimořádnou zátěž neuvádějí. V Libereckém kraji, který je do programu zapojen od počátku jeho trvání, zvládá agendu metodička školního stravování, a to v rámci svého původního úvazku. Co se týče škol, tak těm není z fondu hrazen pouze příspěvek na stravné dítěte, ale i 5% paušál, který slouží k úhradě nákladů školy spojených právě s administrativou. Nezapojený Ústecký kraj uvádí, že důvodem nevyužívání programu je nesouhlas kraje s úzkým vymezením cílové skupiny. Podle zástupců kraje se jedná o duplicitní pomoc lidem, kteří už dávky pobírají, a preferovali by změnu zacílení programu právě na lidi, kteří z různých důvodů na dávky v hmotné nouzi nedosahují. Podle zástupců kraje by však školy v kraji o zapojení do programu zájem měly.

Veřejnost je dotacím školního stravování nakloněná. Dle analýzy by se kraj, ve kterém respondent bydlí, měl do programu zapojit podle 71 % dotázaných. V krajích s největším počtem sociálně vyloučených lokalit – Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský – je podpora programu nadprůměrná.

Postoje se liší v tom, kdo by měl mít na dotaci nárok – třetina veřejnosti by volila variantu, ve které by měly nárok na obědy zdarma pouze děti z nejchudších rodin (tedy tak, jak je nastavený nyní program MPSV). Polovina respondentů by byla štedřejší – dle části z nich by měly mít nárok na obědy zdarma děti ze všech rodin s podprůměrným příjmem, druhá část (26 % z nich) by poskytla školní obědy zdarma všem dětem.

Ředitelé jsou v otázce poskytování obědů zdarma mírně přísnější než veřejnost. Přesto si však 62 % z nich myslí, že by stát měl stravné některým dětem plně dotovat.

Dle výsledků analýzy v současné době dochází na 40 % mateřských a základních škol děti z chudých poměrů, jejichž rodiče mají problém platit obědy. Výrazně častěji to můžeme pozorovat na základních školách, což může být mimo jiné důsledek povinné docházky – tedy faktu, že z předškolního vzdělávání část těchto dětí vypadává. U mateřských škol uvedla pouze pětina (21 %) zástupců, že jejich školu navštěvují děti, jejichž rodiče si nemohou dovolit platit ve školce svým dětem stravné. Dá se očekávat, že podíl při zavedení povinné předškolní docházky pravděpodobně vzroste, protože strava je nedílnou součástí docházky do MŠ.

Rozdíly mezi dětmi, které do MŠ chodily a které ne, jsou dle oslovených zástupců základních škol značné. Děti, které do MŠ chodily, lépe komunikují s učiteli, lépe se začleňují do kolektivu a lépe udrží pozornost (dle zkušeností 70 % zástupců škol), ale jsou i vyspělejší (dle 65 % respondentů).

Zástupci MŠ, které dotují chudým dětem stravné, také pozorují pozitivní dopady této podpory. Podle zkušenosti 70 % respondentů se u těchto dětí po zavedení dotovaného stravného zlepšila docházka, zlepšily se jejich výsledky (dle 60 % respondentů) a zvýšil se počet chudších dětí ve školce (dle 37 % respondentů). Podle výpovědi zástupkyně Libereckého kraje se kromě již jmenovaných pozitiv zřetelně zlepšila i vzájemná komunikace rodičů a škol.

Většina respondentů oslovených v rámci analýzy (zástupci ministerstev, krajů, MŠ i ZŠ) se shoduje, že stávající programy MPSV a MŠMT jsou nyní funkční a doplňují se. 76 % zástupců MŠ i ZŠ, které o programu MPSV vědí, ho hodnotí jako velmi či spíše dobrý.

Všichni aktéři nicméně považují za nutné hledat systémové řešení, jelikož program MPSV v roce 2020 skončí a program MŠMT má před sebou nejistotu v podobě parlamentních voleb. Inspirací může být například Slovensko, kde dotace školních obědů ze státního rozpočtu zavedli již v roce 2004. Obědy zdarma tam mohou získat děti v mateřských a na základních školách, pokud pochází z chudé rodiny nebo navštěvují školu, kde má na tuto dotaci nárok více než 50 % dětí.

Z hlediska transparentnosti výběru cílové skupiny, ale i minimalizace zmiňovaných negativních efektů dotování obědů zdarma se jako nejlepší jeví poskytování školní stravy zdarma všem dětem (nebo například všem dětem z několika nejmladších ročníků). Tato praxe existuje v některých severských státech (neomezeně, pro všechny děti) či ve Skotsku a Anglii (pro nejmladší děti). Možnost školního stravování zdarma pro všechny školáky zvažovalo i MŠMT, ale kvůli velké finanční náročnosti (téměř 3,5 mld. Kč na jeden školní rok pro děti aktuálně navštěvující MŠ a 3 mld. Kč pro děti na prvním stupni ZŠ) ji nerealizovalo.

Do výzvy MPSV pro školní rok 17/18 je ještě stále možné se zapojit, a to do konce října. Kraje však získají podporu už jen na 2. pololetí školního roku.

Tabulka 1: Zapojení jednotlivých krajů do programu MPSV

	2. pololetí školního roku 15/16	školní rok 16/17	školní rok 17/18
Hlavní město Praha	x x x	zapojen	zapojen
Středočeský kraj	x x x	x x x	x x x
Jihočeský kraj	x x x	x x x	x x x
Plzeňský kraj	x x x	x x x	zapojen
Karlovarský kraj	x x x	x x x	zapojen
Ústecký kraj	x x x	x x x	x x x
Liberecký kraj	zapojen	zapojen	zapojen
Královéhradecký kraj	x x x	x x x	zapojen
Pardubický kraj	x x x	x x x	x x x
Kraj Vysočina	x x x	zapojen	zapojen
Jihomoravský kraj	zapojen	zapojen	zapojen
Olomoucký kraj	x x x	x x x	x x x
Moravskoslezský kraj	x x x	x x x	zapojen
Zlínský kraj	x x x	x x x	x x x